

Gnostikerne som genskrivere

Tilde Bak Halvgaard

Abstract: This essay deals with the Gnostics as producers of “Rewritten Scripture”. It regards both categories, “Gnosticism” and “Rewritten Scripture”, as modern “umbrella-terms”, and argues that they should be used cautiously. As an example of a Gnostic rewrite of Scripture, the Classic Gnostic text the *Hypostasis of the Archons* (NHC II,4), is discussed. The first half of the text is a rewrite of the first six chapters of Genesis, although with a fairly different perspective. The focus of *Hypostasis of the Archons* is the situation of Man in the visible world as created by the archons, that is, the rulers of this world. The text offers different perspectives on the traditional Genesis account of the creation of both Adam and Eve, but most significantly is perhaps the positive attitude towards the snake. At the moment where the snake tells the woman to eat from the tree, the snake is endowed with the female spiritual principle, which is the Holy Spirit. Moreover, as concluding remarks, I discuss how the female aspect of life and knowledge is emphasized in several Gnostic texts.

Key words: Gnosticism and Rewritten Scripture – Ophite mythology – the *Hypostasis of the Archons* (NHC II,4) – female spiritual principles.

Indledning

Et essay, der skal omhandle gnostikerne som genskrivere, altså drejer sig om, hvordan gnostikerne producerede ”genskrevet Skrift”, er i sig selv et dybt problematisk foretagende. For et sådant essay må uundgåeligt begynde med definitioner af først den ene del af overskriften – ”gnostikerne” – og så bagefter af den anden del – ”genskrevet Skrift”. Begge termer har i deres respektive forskningshistorier givet anledning til megen diskussion. De er fra tid til anden endog blev afskaffet fuldstændigt, for så alligevel at hænge ved, idet de dog hver især indfanger nogle centrale motiver, som kan være vanskelige at beskrive på anden vis. Begge termer kan beskrives som ”paraplybegreber”, der volder problemer, især fordi de er for brede til, at de i virkeligheden giver nogen mening.

”Gnosticisme”

Det er efterhånden en velkendt sag, at begrebet ”gnosticisme” siden midten af 90’erne har fået en hård medfart. Med Michael Williams’ bog fra 1996, *Rethinking Gnosticism*,¹ blev begrebet forsøgt opgivet gennem en række tilbagevisninger af de hæresiologiske udfald mod de såkaldte ”gnostikere”. Williams gjorde for alvor op med fordommene og klichéerne om ”gnostikerne” som dualistiske, verdensfjendske libertinere. Hans forslag om, at vi nu skulle til at kalde teksterne for ”bibelsk demiurgiske”, har dog aldrig rigtig fundet fodfæste i gnosiskforskningen.

Man har derimod vænnet sig til at skrive ”gnosticisme” (med gåseøjne), hver gang man har haft brug for at tale om disse uortodokse folk og deres tekster.

Det handlede for Williams, som det også gjorde for Karen King i hendes bog *What is Gnosticism?* fra 2003,² om at gøre opmærksom på de farer, der unægtelig hæfter sig ved brugen af kategorien ”gnosticisme”. Når man taler om ”gnosticisme”, ligger der nemlig implicit allerede en forforståelse af forfatterne og deres tekster som kætterske. Deri blandet alle de fjendtlige og ofte overdrevne beskrivelser af gnostikerne, som findes hos hæresiologerne (som f.eks. Irenæus og Epifanius), og som man i tiden før Nag Hammadi-fundet i 1945 i høj grad baserede sin viden om gnostikerne på. Ved at bruge ordet ”gnosticisme” fastholder man altså den fejløpfattelse, at der i antikken var en velafgrænset størrelse eller måske endda en selvstændig religion,³ der hed ”gnosticisme”, og at denne var den ortodokse kristendoms modsætning. Man fastholder med andre ord skellet mellem ortodoksi og kætteri. Et skel, som i antikken ikke har været så entydigt sort/hvidt, som det er blevet gjort til i moderne tid. Det er desuden umådelig vigtigt, at vi skelner mellem de såkaldte gnostiske tekster indbyrdes, idet de repræsenterer et væld af forskelligartet kristen såvel som ikke-kristen teologi.

David Brakke udgav i 2010 en lille bog slet og ret kaldet *The Gnostics*.⁴ Den giver lyd til de røster, der i årenes løb har holdt fast i anvendeligheden af beteg-

¹ Michael A. Williams, *Rethinking “Gnosticism”. An Argument for Dismantling a Dubious Category* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1996).

² Karen L. King, *What is Gnosticism?* (Cambridge, Massachusetts / London, England: The Belknap Press and Harvard University Press 2003).

³ Se f.eks. Hans Jonas, *The Gnostic Religion* (Boston, Massachusetts: Beacon Press books [1958] ³2001).

⁴ David Brakke, *The Gnostics, Myth, Ritual, and Diversity in Early Christianity* (Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press 2010).

nelsen ”gnostisk”. Hovedargumentet for at bruge denne betegnelse er i grove træk, at den traditionelle opfattelse og anvendelse af begrebet ”gnosticisme” ikke tjener noget brugbart formål, da det ikke identificerer en specifik antik religion. Derimod mener Brakke, at der rent faktisk eksisterede en ”Gnostic School of Thought”, hvis litterære levn vi dog har. Han begrænser begrebet ”gnostisk” til at dække over, hvad man i forskningen som regel har betegnet som den sethianske gnosis.

Når jeg nu i det følgende taler om ”gnostikerne”, er det med alt dette *in mente*. Jeg mener, at vi bør skelne skarpt mellem de forskellige tekstgrupper, vi har i Nag Hammadi-biblioteket. Vi bør så vidt muligt kalde tekstgrupperne og deres forfattere og brugere ved de navne, de har anvendt om sig selv. Og hvis vi, for overblikkets eller for bekvemmelighedens skyld, anvender enten hæresiologiske navne eller sågar navne opfundet i moderne tid, bør vi være meget eksplicite om det.

Genskrevet skrift?

Men er de gnostiske tekster genskrivninger af kanonisk materiale? Det er de kun for så vidt vi taler om en meget bred og elastisk definition af begrebet ”genskrevet Skrift”. Jeg hæfter mig ved, at de fleste definitionsforsøg på ”rewritten Bible/Scripture” beskriver begrebet eller genren som udtryk for en *eksegetisk proces*. En måde, hvorpå man gennem brugen og fortolkningen af de autoritative skrifter giver dem nyt liv. Væsentligt at notere sig er også, at flere påpeger, at det ikke er en antik genre, men udelukkende en moderne kategori, der skal hjælpe læseren til at forstå antikke fortolkningstraditioner. Eller nærmere med Anders Klostergaard Petersen: at det ikke er en genre i et ”emic” perspektiv, men at den derimod giver fin mening i et ”etic” perspektiv.⁵ Som moderne genrebetegnelse er ”genskrevet skrift” et udmærket værktøj i analysen af den intertekstuelle relation mellem de religiøse skrifter og deres senere genskrivninger.

Gnostikerne som genskrivere

Til at illustrere gnostikernes brug og genskrivning af Skrifterne har jeg valgt den klassisk gnostiske tekst *Arkonernes Hypostase* fra kodeks II i Nag Hammadi-

⁵ Anders Klostergaard Petersen, ’Rewritten Bible as a Borderline Phenomenon – Genre, Textual Strategy, or Canonical Anachronism?’ *Flores Florentino. Dead Sea Scrolls and Other Early Jewish Studies in Honour of Florentino Garcia Martínez*, red. Anthony Hilhorst, Émile Puech and Eibert Tigchelaar. JSJSup 122 (Leiden: Brill 2007), 285-306.

biblioteket. Den er et oplagt eksempel på en genskrivning af Genesis 1-6, hvor paradiset fortællingen kommer under kærlig behandling.

Arkonernes Hypostase eller, som den hedder i sin danske oversættelse, *Om Magternes Væsen*,⁶ bliver klassificeret som en såkaldt *ofitisk* tekst, der igen er en underkategori af det, vi både med David Brakke og Tuomas Rasimus⁷ kalder ”klassisk gnostisk”. Dette begreb dækker som sagt over det, vi traditionelt har betegnet som den sethianske tradition, men også den såkaldt barbelo-gnostiske tradition. Den valentinianske skole betragtes således ikke længere som ”klassisk gnostisk”.

Når nu vi skal beskæftige os med en ofitisk tekst, vil jeg kort beskrive, hvem de var – vel vidende at navnet er en hæresiologisk opfindelse.

Ofiterne

Ordet ofitisk kommer af det græske ὄφις, som betyder slange. Der er altså tale om en slags slange-mennesker, naturligvis ikke i moderne forstand, men derimod om folk, som forholdt sig positive over for slangen i paradiset fortællingen.

De tekster, som Tuomas Rasimus i sin for nyligt udgivne ph.d.-afhandling, *Paradise Reconsidered*, argumenter for indeholder ofitisk mytologi er følgende: *Om Verdens Oprindelse*, *Arkonernes Hypostase*, *Johannesapokryfen*, *Eugnostos*, *Jesu Kristi Visdom*, samt de hæresiologiske redegørelser for ofiterne af henholdsvis Irenæus, Origenes og Epifanius.

Arkonernes Hypostase

Arkonernes Hypostase er en relativ kort tekst, hvis narrative forløb bygger på Genesis 1-6, og den kan derved meget vel betegnes som en art ”genskrevet Skrift”. Den omskriver dog nærmere, end den genskriver. Det vil fremgå af det følgende, hvor jeg hovedsagligt vil fokusere på den første del af teksten, da det er her, vi genfinder paradiset fortællingen genskrevet.

Arkonernes Hypostase begynder med en kort prolog, hvor formålet med skriftet angives, nemlig det at forklare arkonernes hypostase eller deres væsen. De arkonter, det handler om, er dem, (pseudo-)Paulus refererer til som ”mørkets

⁶ *Arkonernes Hypostase* findes i en dansk oversættelse af Søren Giversen i *Gads Religionshistoriske Tekster*, red. Bendt Alster og Christian Lindtner (København: G.E.C. Gad 1984), 323-330.

⁷ Tuomas Rasimus, *Paradise Reconsidered in Gnostic Mythmaking. Rethinking Sethianism in Light of the Ophite Evidence*, Nag Hammadi and Manichaean Studies 68 (Leiden, Brill 2009).

magter” i Kolossenserbrevet 1,13 og videre i Efeserbrevet 6,12, hvor der står: ”Thi for os står kampen ikke mod kød og blod, men mod myndigheder og magter, mod verdensherskerne i dette mørke, mod ondskabens åndemagter i himmelrummet.”⁸ Paulus betegnes i øvrigt som ”den store apostel” her i begyndelsen af *Arkonernes Hypostase*.

Scenen bliver sat ved at teksten ganske kort minder læseren om, hvem arkonernes leder er: nemlig den blinde, uvidende og arrogante demiurg-type Samael /Saklas eller Jaldabaoth. Han bliver i denne tekst såvel som i andre klassiske gnostiske tekster fremstillet som en parodi på Jahve, og hævder i sin uvidenhed, at han selv er Gud, og at der ikke er andre end ham (jf. Es 45,5 og 46,9). Sagen er jo den, at der bestemt *er* andre end ham – faktisk er der et helt guddommeligt hierarki oven over ham, med Faderen af Altet som den allerøverste.

Skabelsesberetningen, som den fortælles i Genesis, er svær at genfinde i *Arkonernes Hypostase*. Vel er der antydninger af en skabelse af den synlige verden, idet det nævnes, at den synlige verden er skabt ud fra mønstret på den usynlige verden. Endvidere genfinder man et ”vandmotiv”, når Uförgængeligheden skuer ned på vandene, og hendes billede reflekteres heri. Uförgængeligheden er den næsthøjeste i det guddommelige hierarki – i andre gnostiske tekster (f.eks. *Johannesapokryfen*) også kaldet Barbelo, Forsynet eller Førstetanken.

Genskrivningen af Genesis tager for alvor fat, når skabelsen af mennesket skal beskrives. Dette er for så vidt ifølge Ingvild Gilhus⁹ meget naturligt, fordi teksten hovedsagligt interesserer sig for menneskets placering i denne synlige verden.

Når Uförgængeligheden skuer ned på vandene – måske vandene foroven? – reflekteres hendes billede som sagt heri. Da arkonerne ser spejlingen af Uförgængeligheden i vandet, bliver de så betaget af billedet, at de siger til hinanden: ”Kom, lad os skabe et menneske, der skal være af jord”, hvorpå de skaber mennesket. De puster sågar sjæl ind i det, men han ligger livløs i mange dage, da han stadig mangler ånd. Men arkonerne besidder ikke ånd, og de forstår ikke, hvorfor deres skabning ikke rejser sig. Alt dette, forsikrer teksten, skete i overensstemmelse med Altets Faders vilje, derfor er mennesket på sin vis stadig skabt i

⁸ Oversættelsen er hentet fra den danske bibeloversættelse af 1992.

⁹ Ingvild Sælid Gilhus, *The Nature of the Archons. A Study in the Soteriology of a Gnostic Treatise from Nag Hammadi (CG II,4)*, Studies in Oriental Religions 12 (Wiesbaden: Otto Harrassowitz 1985). For Gilhus' gennemgang af forholdet mellem *Arkonernes Hypostase* og Genesis, se 21-36.

Guds billede – i Uforgængelighedens billede ifølge Faderens vilje. Dets krop er bare gjort af jord – af denne synlige verden, hvor arkonterne hersker. Ifølge Faderens vilje stiger Ånden også ned, indlejrer sig i mennesket og gør ham derved til en levende Sjæl. Den kalder ham Adam.

Teksten springer nu lidt i forhold til Genesis, idet den foregriber Adams navngivning af dyrene. Det fortælles, at Adam i denne opgave bliver assisteret af en ”stemme fra oven”, således forstået, at dyrene rent faktisk får deres navne af Gud gennem Adam.

Dernæst springer vi tilbage til Genesis 2,15-17, hvor arkonterne sætter Adam ind i Paradisets Have for at dyrke og vogte den. Endvidere beordrer de ham til ikke at spise af træet til kundskab om godt og ondt, for da skal han dø.

Teksten kommer i forlængelse af denne genfortælling med en eksegetisk kommentar, der er værd at citere i sin helhed:

Dette sagde de (arkonterne). Men de forstår ikke, hvad de havde sagt til ham, derimod ifølge Faderens vilje sagde de det på denne måde, for at han rent faktisk ville spise, og således at Adam derved ikke ville betragte dem (arkonterne) ligesådan som en mand, der udelukkende var af materiel natur ville gøre.¹⁰

Her bliver det altså sagt eksplicit, at det rent faktisk var efter Faderens vilje, at Adam skulle spise. For da ville han indse, at arkonterne kun var herskere over denne verden.

Arkonterne beslutter sig dernæst for at lade en søvn falde over Adam. Vi er nu i Genesis 2,21. Men inden de åbner siden på Adam, får læseren endnu en kommentar med på vejen, nemlig at den søvn, Adam falder i, er en *uvidenhedens* søvn. Således bliver et velkendt gnostisk motiv igen føjet ind i fortællingen. Det er naturligvis motivet med mennesket som fanget i uvidenhedens søvn i den synlige verden, der tænkes på. Når mennesket bliver vækket af denne søvn af den gnostiske frelser (i form af enten Kristus eller Forsynet) erkender det sit guddommelige ophav.

I det følgende afsnit om skabelsen af Eva skal man virkelig holde tungen lige i munden for at begribe historiens gang, og her er der måske snarere tale om en omskrivning end om en genskrivning af Genesis.

Kvinden bliver som i Genesis skabt ud af Adam, dog ikke af et ribben. Arkonterne åbner nemlig Adams side og trækker, idet de former, en kvinde ud af ham. De lukker siden til igen, men Adam har nu mistet sit åndelige element, da det

¹⁰ Min oversættelse.

overgik til kvinden, idet hun blev skabt. Kvinden, der nu er indgydt med ånd, får Adam til at rejse sig (selv om han mangler ånd). Adam kalder hende derfor ”det levendes moder”, for hun er nu på en måde hans moder. Han kalder hende for ”lægen”, idet hun har helbredt ham, og for ”kvinden” og ”hende der føder”. Læg mærke til den lovprisning af kvinden, der finder sted her i *Arkonternes Hypostase* til forskel fra den nærmest blotte konstatering i Genesis af kvindens tilblivelse, og hvordan hun bliver ført til Adam som hans ejendel.

Arkonternes Hypostase forlader nu for et kort øjeblik Genesis for at fortælle om, hvordan arkonterne begærer kvinden og vil plante deres sæd i hende. Hun griner dog bare af dem, og forvandles til et træ. Træet tolkes af flere som Livets Træ, fordi kvinden er ”det levendes moder”. Hun er den, der besidder ånden og kan således forstås som en slags inkarneret Helligånd. Livets Træ er bemærkelsesværdigt *ikke* nævnt i forbindelse med beskrivelsen af indsættelsen af Adam i Paradisets have, sådan som det er i Genesis 2,9. Ifølge Gilhus er dette udeladt med fuldt overlæg, fordi Livets Træ netop er den beåndede kvinde dvs. Helligånden. Det bekræftes også senere, når de sendes ud af haven. For hvor mennesket i Genesis sendes ud, fordi det ikke skal komme til også spise af Livets Træ, er det i *Arkonternes Hypostase*, fordi det ikke må kunne hengive sig til Helligånden. Men inden vi når så langt, skal vi have historien om slangen.

Genesis 3,1-7, som vi kender som ”syndefaldsberetningen”, bliver i *Arkonternes Hypostase* genskrevet med modsat fortegn. Det, vi får fortalt, er, hvordan Ånden nu forlader kvinden for at gå ind i slangen. Slangen får derfor tilnavnet ”instruktøren”. Således er vi nået frem til det specifikke ofitiske element i fortællingen: den positive indstilling over for slangen. Som det fremgår, begrundes det i, at slangen i det øjeblik, den overtaler kvinden til at spise, er indgydt med Ånd – et *kvindeligt* åndeligt princip vel at mærke. For det er sådan, det fortælles. Slangen, nu med ånd, forklarer kvinden, at de selvfølgelig ikke skal dø. Det var nemlig af jalousi, at ”Han” forbød dem at spise af træet. Teksten viser sig her en smule inkonsistent, idet den ikke fastholder, at det var arkonterne, der forbød Adam at spise, men har skiftet flertallet ud med ental, således at det nu ser ud, som om det var arkonternes leder, Jaldabaoth, der havde forbudt dem at spise. Det er efter min mening tydeligvis, fordi *Arkonternes Hypostase* her vælger at fastholde ordlyden fra Septuaginta. Men hvorom alting er: Slangen siger, som i Genesis, at, hvis de spiser, bliver de ligesom guder (fra Septuagintas θεοί) og dermed kan kende (erkende) godt og ondt. Da slangen har talt, forlader Ånden den, og den lades tilbage som en ganske almindelig jordisk skabning.

Det understreges i teksten, at menneskene nu kun er sjælelige væsner, så når de spiser af træet, og deres øjne åbnes, er det, de ser, ikke kun deres fysiske nø-

Forum for Bibelsk Eksegese, vol. 17

Bibelske genskrivninger, red. Jesper Høgenhaven og Mogens Müller

ISBN 978-87-635-3916-6 (print) 978-87-635-4439-9 (ebook)

© Museum Tusulanums Forlag og forfatterne 2012 (ebook 2016)

www.mtp.dk

genhed, men også at de er blottet for åndelighed. Figenbladene tager de selvfølgelig på alligevel.

Genesis 3,8-24 genfortælles næsten ordret. Arkonernes leder kalder på Adam, som har gemt sig, Adam kommer frem fra sit skjul og sladrer om kvinden, hvorefter kvinden sladrer om slangen. Slangen, som her i teksten kun har ageret værktøj for Ånden, kommer under arkonernes forbandelse, indtil den dag, siger teksten, hvor den almægtige mand kommer. Det står helt ukommenteret, men mon ikke der menes en frelser af den ene eller anden slags?

Adam og hans kone sendes ud af haven for at leve et liv med hårdt arbejde og trængsel, så at de bliver fastholdt i denne verdens anliggender og som sagt ikke skal kunne hengive sig til Helligånden. Helligånden udgør således essensen af Livets Træ, det som mennesket afskæres fra, når det sendes ud i verden udenfor. Men skal vi forestille os, at *Arkonernes Hypostase* anså Livets Træ, dvs. Helligånden som noget, arkonterne og deres leder Jaldabaoth havde magt over? Historien er en smule tvetydig, idet arkonterne på den ene side sender mennesket ud af haven, for at det netop ikke skal kunne hengive sig til Helligånden, og på denne måde skulle man synes, at de havde magt til at uddele den til hvem, de ville. På den anden side magtede de ikke at gøre Adam til en levende sjæl, da de skabte ham. Han lå livløs i flere dage, fortælles det, indtil Helligånden, eller det Kvinde-lige Åndelige princip, som det også kaldes i teksten, strømmer ind i Adam og for alvor gør ham levende, alt sammen efter Altets Faders vilje. Svaret ligger efter min mening i arkonernes delvise magt. Vel har de ej magt over Helligånden, den kommer, når der er behov for den – til menneskets hjælp. Men de har magt over menneskets øvrige dele, altså dets krop og dets sjæl. Derfor kan de lade en uvidenhedens søvn falde over Adam, så han uden ånd og i uvidenhed må slide sig igennem livet. Søvnens er deres magt.

Historien om Kain og Abel forløber i det store og hele, som den gør i Genesis. Seth kommer også til, men så ændres fortællingen, for Seths søster bliver også født. Hun hedder Norea. Norea, som beskrives som ”jomfruen, der ikke kan besudles af magterne”, bliver hovedpersonen i resten af *Arkonernes Hypostase*. Hun har ifølge Birger Pearson sine rødder i den jødiske *haggadah*.¹¹ Da hun forsøger at komme med om bord på Noas ark, afviser han hende, og hun får arken

¹¹ Jf. Gilhus, *The Nature of the Archons*, som refererer til Birger A. Pearson, ”The Figure of Norea in Gnostic Literature”, *Proceedings of the International Colloquium on Gnosticism, Stockholm, August 20-25, 1973* (Stockholm: Almqvist & Wiksell 1977), 143-152.

til at bryde i brand. Han bygger derfor en anden ark, og mere hører vi ikke til Noa i denne fortælling.

Det sidste afsnit, der kan betegnes som genskrevet skrift, om end ikke særligt tydeligt, er historien om arkonternes begær efter Norea, ligesom de også var efter hendes mor, Eva. Om det er en genskrivning af Genesis 6,2-4, hvor gudssønnerne tog menneskedøtrene til koner, er efter min mening noget tvivlsomt.

Norea nægter at føje arkonterne, for – som hun siger – hun er ikke deres efterkommer, men har sin oprindelse i verden ovenover. Men forfølgelsen af hende fortsætter, hvilket resulterer i, at hun råber om hjælp til den øverste Gud af Altet, Faderen. Englen Eleleth kommer ned i stedet for Faderen eller Helligånden og spørger, hvorfor hun dog kalder på Gud, og om hun da ikke ved, at det er lige lovlig modigt. Hun svarer bare: ”Hvem er du?” Han forklarer hende, hvem han er, og hvordan den synlige verden blev til gennem ”Sophias fald”. Men nu er vi vist så langt væk fra Genesis, at det ikke længere er genskrivning, men snarere nyskrivning.

Konklusion

Den narrative ramme i første del af *Arkonternes Hypostase* følger de første kapitler i Genesis, men som vi har kunnet se, er der hverken tale om en simpel genfortælling eller en genskrivning, der supplerer den allerede eksisterende Genesis-version. Der er nærmere tale om ”a complete make-over”, med ny og – med Ingvild Gilhus’ ord – ”forfriskende” mytologi på hver eneste side. Som også termen ”rewritten Scripture” tillader, er denne genskrivning produktet af en lang og kompliceret eksegetisk proces. ”A myth-making exegesis”, som Gilhus konkluderer.¹²

Men hvad er det, *Arkonternes Hypostase* stiller spørgsmålstejn ved og besvarer gennem denne genskrivning?

Først og fremmest må forfatteren eller forfatterne have stillet sig selv det samme spørgsmål, som enhver konfirmand vel bør stille: ”Hvorfor står der ”lad os skabe”, når der kun er én gud”? Vi har formentlig alle sammen lært, at en forklaring kan være, at det er en såkaldt *pluralis majestatis*. Gnostikerne havde en anden udlægning af Skriften – det var rent faktisk et *os*, nemlig arkonterne, en gruppe af himmelmagter, der har skabt det jordiske og sjælelige menneske.

For det andet synes kvindens rolle at være fremhævet betydeligt i forhold til Genesis’ fremstilling af hende. Ved hjælp af det åndelige princip (dvs. Helligån-

¹² Gilhus, *The Nature of the Archons*, 21.

den), hvis kvindelighed understreges, er det kvinden/Eva, der får Adam til at rejse sig, hvorefter han lovpriser hende. I en anden ofitisk Nag Hammadi-tekst, ”Om Verdens Oprindelse”, som i øvrigt menes at trække på de samme kilder som *Arkonernes Hypostase*, er Evas ophøjede rolle yderligere understreget. Her ser det mere ud, som om det er det kvindelige åndelige princip, der er inden i kvinden, som Adam lovpriser, og ikke den jordiske kvinde.

Men hvorfor denne fremhævelse af det kvindelige? Havde kvinder en mere fremtrædende rolle at spille i de gnostiske menigheder end i de menigheder, hvis tekster og ritualer blev gjort til grundlaget for den ortodokse kristendom? Har de gnostiske menigheder haft en mening om de autoritative skrifter som kvindeundertrykkende?

Vi ved det ikke! Men vi kan læse, at det kvindelige køn spiller en væsentlig større rolle i flere klassisk gnostiske tekster.

I de tre Nag Hammadi-tekster *Tordenen: Fuldkommen Forstand* (NHC VI,2), *Den Trimorfiske Protennoia* (NHC XIII,1) og *Johannesapokryfen* (NHC II,1; III,1; IV,1 og BG (8502)¹³ er det kvindelige åbenbarere, der taler til mennesker. Det er det kvindelige, der i disse tekster frelser mennesket, ved at give det gnosis. En af disse, Protennoia, er sågar inkarneret i Jesus.

På den anden side er det i disse tekster stadig en kvindelig guddommelig æon, der på sin vis er skyld i, at den synlige, materielle verden blev til: Sophia – Visdommen. Hendes historie er den gnostiske version af syndefaldet, ”Sophias fald”, som myten ofte omtales som. Kvinden er således stadig skyld i faldet, i gnostisk mytologi foregår faldet bare i den guddommelige verden i stedet for i Edens have.

Afsluttende skal det bemærkes, at der naturligvis også findes gnostiske genskrivninger af nytestamentlige tekster. Her skal især nævnes *Johannesapokryfens* ”Pronoia-hymne” og *Den Trimorfiske Protennoias* brug eller genskrivning af Johannesprologen med dens tredelte struktur: den første skabelse og det første lys ned i mørket (Joh 1,1-5); den første indtræden/nedstigning i den skabte verden, som ikke genkender ham (Joh 1,9-11) og inkarnationen af Logos, som endelig lader Faderen blive kendt (Joh 1,12.14.16.18).

Jeg kunne også nævne Judasevangeliet, der naturligvis genskriver og fylder hullerne ud i Judas-historien i tiden op til overgivelsen af Jesus, samtidig med at det retter en sønderlemmende kritik mod det, der efter Judasevangeliets forfatters

¹³ Her tænkes der især på den såkaldte ”Pronoia-hymne”, der findes i *Johannesapokryfens* lange version (NHC II,1 og IV,1).

opfattelse er den forkerte Kristus-dyrkelse, der ifølge ham bunder i en misforstået teologi samt kosmologi.

Der i alle fald nok at tage fat på, når man skal tale om gnostikerne som genskrivere. *Arkonernes Hypostase* var blot ét, klart eksempel.